

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

УДК 336.77:346.62

Єгоричева Світлана Борисівна

доктор економічних наук, професор

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ КОЛЕКТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОМУ РИНКУ

Вже достатньо тривалий час невід'ємним елементом інфраструктури грошово-кредитного ринку у розвинутих країнах виступають колекторські компанії. Необхідність їх функціонування пояснюється тим, що банківська кредитна діяльність, навіть за досконалого ризик-менеджменту, об'єктивно генерує певний обсяг проблемних активів, заходи щодо повернення яких є достатньо складною та витратною справою. Тому, з точки зору підвищення операційної ефективності, вважається за доцільне передавати зазначені функції спеціалізованим організаціям.

Одним з перших національних нормативних актів у цій сфері став закон США «Про добросовісну практику стягнення боргів», що був прийнятий у 1977 році [1]. У 1993 році в Європі було засновано Федерацію європейських національних колекторських асоціацій, що на даний час об'єднує колекторів двадцяти чотирьох європейських країн, які, працюючи з грошовими вимогами, щорічно повертають в економіку 45-55 млрд. євро [2]. Попит на такі послуги особливо збільшився під час та після світової фінансової кризи 2007-2008 років, актуалізуючи питання розвитку колекторського бізнесу і в Україні.

Перші колекторські компанії з'явилися у нашій країні у 2005-2007 роках. Утім, впродовж вже майже п'ятнадцяти років ця діяльність здійснюється за відсутності належної нормативної бази, державного регулювання та нагляду. Незважаючи на те, що цей бізнес безпосередньо пов'язаний з дотриманням прав споживачів фінансових послуг, державою не ведеться реєстр колекторських компаній і їх діяльність не ліцензується. Наслідком цього є цілий спектр правових й етичних конфліктів, про які постійно повідомляється юристами-практиками та пересічними громадянами.

Втім, не можна сказати, що колекторські компанії працюють в Україні повністю за межами правового поля. Один із напрямів їх діяльності – викуп у банків проблемної заборгованості – базується на нормах Цивільного кодексу України, зокрема, статті 512, відповідно до якої кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). Формою реалізації цього права кредитора, як правило, виступає укладання договору факторингу (глава 73 Цивільного кодексу) [3]. При цьому дисконт при продажу проблемної заборгованості може доходити до 95%.

Крім того, колектори можуть надавати банкам послуги зі сприяння погашенні прострочених кредитів, стаючи сполучною ланкою між кредитором і боржником. Фактично це є формою аутсорсингу, що відбувається на основі агентського договору.

Проте іншою, не менш важливою, стороною відсутності державного регулювання діяльності колекторських компаній є брак об'єктивної інформації про стан колекторського бізнесу в Україні, кількість його учасників, його обсяги та результативність. Навіть створена у 2008 році десятима найбільшими компаніями Асоціація учасників колекторського бізнесу України (АКБУ) не надає аналітичних

даних [4]. У цьому плані можна послуговуватися лише достатньо обмеженою експертною інформацією.

Так, в огляді, оприлюдненому на початку 2014 року, зазначалося, що члени АКБУ з обсягом діяльності близько 18,8 млрд. грн. формували до 80% вітчизняного ринку колекторських послуг. Отже, його обсяг оцінювався на рівні 22-24 млрд. грн. з динамікою зростання за попередній період у 30-45% на рік. На 2014 рік передбачалося зростання ринку ще на 30% – до 28-30 млрд. грн. Щодо структури операцій, то за видами боржників до 95% їх обсягу становили борги фізичних осіб, а за видами кредиторів – також 95% обсягу відносилися до банків [5]. На даний час, на думку експертів, суб'єктів господарювання, які надають послуги з повернення боргів, в Україні нараховується більше 200. Найбільшими учасниками ринку вважаються компанії «УкрБорг», «Collection Group», «Вердикт», що входить до групи компаній «eCall», «Європейське агентство з повернення боргів», «Універсальна колекторська група», «Укрфінанси». У 2020 році, за даними компанії «УкрБорг», яка обслуговує 80% банків України і займає третину ринку, обсяг проблемних кредитів, які перебувають у роботі у колекторів, перевищив 100 млрд. гривень [6].

Оскільки однією з юридичних підстав роботи колекторських компаній є можливість відступлення права грошової вимоги, що оформлюється договором факторингу, то опосередковано обсяги таких операцій можна оцінити і за інформацією, що надавала Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Впродовж останніх років у галузевій структурі укладених договорів факторингу переважну частку (80-90%) займали «інші галузі», тобто фактично, на думку фахівців, мова йшла про викуп проблемних боргів у банків. У 2015 році обсяг таких операцій становив 15,5 млрд. грн., а у 2017 році – вже 24,8 млрд. грн. [7]. У звітах за два наступні роки відповідна галузева структура вже не наводилася, проте, виходячи із загальної суми укладених договорів факторингу, можна розрахувати орієнтовну вартість викуплених проблемних кредитів: 38,5 млрд. грн. у 2018 році та 45,2 млрд. грн. у 2019 році.

Таким чином, обсяги колекторської діяльності постійно зростають, що є цілком логічним з огляду на низьку якість банківських кредитних портфелів: за даними НБУ, станом на початок 2020 року частка непрацюючих кредитів у цілому по банківській системі склала 48,4%, у тому числі за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, – 53,8%, а за кредитами, наданими фізичним особам, – 34,1% [8]. Тому довгоочікуваним стало внесення до Верховної Ради України законопроекту №2133 «Про захист прав і законних інтересів боржників при здійсненні колекторської діяльності» та прийняття його у першому читанні у грудні 2019 року.

Відповідно до проекту закону, колекторська діяльність – це професійна діяльність з врегулювання простроченої заборгованості, що здійснюється суб'єктами врегулювання такої заборгованості, спрямована на добровільне погашення боржником на користь кредитора простроченої заборгованості за грошовими зобов'язаннями... [9]. Отже, колекторами пропонується вважати тільки суб'єктів, яких кредитори на умовах аутсорсингу залучають до роботи з повернення проблемної заборгованості, оскільки, якщо компанія здійснила викуп боргів, то вона виступає вже не колектором, а новим кредитором. У проекті закону також визначаються органи державного регулювання колекторської діяльності, порядок її ліцензування, обмеження щодо проведення колекторської діяльності, необхідність страхування цивільно-правової відповідальності колекторів, кадрове забезпечення їх діяльності.

Підготовка законопроекту збіглася за часом з ліквідацією Нацкомфінпослуг та передачею функції нагляду за компаніями небанківського фінансового сектора до Національного банку України, який зараз бере активну участь у процесах

законодавчого врегулювання колекторської діяльності. НБУ буде вести реєстр колекторських компаній, встановлювати кваліфікаційні вимоги до їх працівників, розробить правила етичної поведінки. У разі порушення колектором таких правил будуть передбачені заходи впливу та санкції, в тому числі виключення з реєстру колекторських компаній, що унеможливить його подальшу роботу у цій сфері.

Одночасно Національний банк має намір удосконалити регулювання ринку факторингу, розмежувавши класичний торговий факторинг і цесію. За доцільне вбачається дозволити продавати права вимоги за договорами про надання фінансових послуг лише на користь інших фінансових установ, при цьому останні повинні будуть дотримуватися єдиних стандартів ринкової поведінки під час стягнення придбаної проблемної заборгованості.

Отже, можна констатувати, на даний час Україна стоїть на початку шляху формування цивілізованого ринку колекторської діяльності, що буде мати позитивні наслідки для розвитку банківської системи. Зменшення навантаження на банки під час роботи з проблемними боргами вивільнить час та ресурси для проведення основної діяльності, буде сприяти, у цілому, зменшенню кредитних ризиків, що у подальшому призведе до зниження відсоткових ставок на вітчизняному грошово-кредитному ринку.

Література

1. Fair Debt Collection Practices Act [Електронний ресурс] : Federal Trade Commission, 1977. – Режим доступу: <https://www.ftc.gov/system/files/documents/plain-language/fair-debt-collection-practices-act.pdf>.
2. Federation of European National Collection Associations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fenca.eu/>.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Асоціація учасників колекторського бізнесу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://acbu.com.ua/>.
5. Колекторський ринок України в 2014 році: актуальний зріз стану галузі [Електронний ресурс] : Bankchart про твої фінанси. – Режим доступу: https://bankchart.com.ua/biznes/rozvitok_biznesu/statti/kolektorskiy_rinok_ukrayini_v_2014_rotsi_aktualniy_zriz_stanu_galuzi.
6. УкрБорг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrborg.ua/ua/>.
7. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців [Електронний ресурс] : Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-finansovykh-kompanii-lizynhodavtsiv-ta-lombardiv-Ukrainy.html>.
8. Огляд банківського сектору, лютий 2020 року [Електронний ресурс] : Національний банк України. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyutiy-2020-roku>.
9. Проект Закону про захист прав та законних інтересів боржників при здійсненні колекторської діяльності [Електронний ресурс] : від 12.09.2019 № 2133. – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66826.